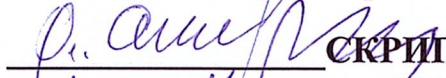

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор Інституту держави і права
імені В.М. Корецького НАН України,
академік НАПрН України

СКРИПНЮК О.В.
«01» _____ 11 _____ 2023 р.

ВИТЯГ

з протоколу № 8 від 31 жовтня 2023 року
засідання відділу конституційного права та місцевого самоврядування
Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України

ПРИСУТНІ: зав. відділу, д.ю.н., проф.. Шемшученко Ю.С.; пров. н.с., д.ю.н. Антонов В.О.; пров. н.с., д.ю.н. Батанов О.В.; пров. н.с., д.ю.н. Крусян А.Р.; с.н.с., к.ю.н., Костецька Т.А.; с.н.с., к.ю.н., доц. Омельченко Н.Л.; аспірант: Сус М.С.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ: Обговорення дисертації Суса М.С. на тему «Конституційні засади державного захисту конкуренції в Україні у контексті досвіду Європейського Союзу» на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право) щодо його рекомендації для попереднього розгляду та захисту в разовій спеціалізованій вченій раді. Науковий керівник – провідний науковий співробітник відділу конституційного права та місцевого самоврядування Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор Батанов О.В. Тему дисертації затверджено Вченою радою Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України (протокол № 7 від 29.10.2020).

СЛУХАЛИ: доповідь здобувача ступеня доктора філософії М.С. Суса щодо дисертації на тему: «Конституційні засади державного захисту конкуренції в Україні у контексті досвіду Європейського Союзу», що подана на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Доповідач обґрунтував наукову та практичну актуальність обраної теми дослідження, виклав її мету і завдання, об'єкт та предмет дослідження, обмеження щодо обсягу дослідження, ознайомив присутніх зі структурою

дисертації, охарактеризував основні положення дисертації, розкрив зміст висновків і пропозицій, які виносяться на захист, теоретичне та практичне значення одержаних результатів.

Доповідач розповів про основні висновки та результати дисертаційного дослідження, що містять ознаки наукової новизни, до яких віднесено такі:

у перше:

– надано інтерпретацію змістового наповнення кожного спеціального положення Конституції України щодо державного захисту конкуренції, а саме, ч. 3 ст. 42, п. 12 ч. 1 ст. 85, п. 8 ч. 1 ст. 92, з урахуванням практики Конституційного Суду України, сформульовано висновок, що об'єктом конституційно-правового захисту є процес змагання на території України між суб'єктами господарювання в отриманні та розподіленні ними прибутку з метою досягнення економічних та соціальних результатів через досягнення більшої ефективності господарювання завдяки власним правомірним досягненням;

– обґрунтовано доцільність розширеної інтерпретації недопустимості «неправомірного обмеження конкуренції» відповідно до ч. 3 ст. 42 Конституції України як такого, що покриває усю можливу поведінку усіх можливих суб'єктів, які неправомірно посягають на ефективний конкурентний процес на території України, та відтак усі можливі порушення конкурентного законодавства, передбачені на рівні законів, не охоплені зловживанням монопольним становищем та недобросовісною конкуренцією;

– досліджено та охарактеризовано стан розвитку конституційної юриспруденції щодо державного захисту конкуренції за весь час існування Конституційного Суду України, виокремлено його ключові позиції щодо тлумачення конституційних положень щодо державного захисту конкуренції;

– обґрунтовано, що конституційні положення щодо державного захисту конкуренції та захисту прав споживачів, хоч і переслідують спільну ціль забезпечити добробут споживачів, та мають багато точок дотику, доцільно розглядати як положення, які мають різну спрямованість: метою першого є забезпечення умов для ефективної конкуренції на ринку і відтак

непрямий захист споживачів, метою другого є, навпаки, прямий захист прав споживачів в рамках індивідуальних транзакцій, в які вони вступають;

– за результатами порівняльного дослідження конституцій України та держав-членів ЄС в частині регулювання питань захисту конкуренції сформовано висновки, що українське конституційне регулювання враховує кращі практики держав-членів ЄС, а в певних питаннях, зокрема, винесення на конституційний рівень АМКУ, є навіть більш прогресивним, обґрунтовано відсутність практичної доцільності переформатування положень Конституції з точки зору рецепції досвіду держав-членів ЄС щодо конституційного регулювання захисту конкуренції;

– обґрунтовано, що визначення «конкуренції», наведене в Законі України «Про захист економічної конкуренції» та Господарському кодексі України, сприяє правовій невизначеності, порушенню логічної структури конкурентного законодавства, обґрунтовано доцільність видалення або зміни цього визначення, наведено пропозиції щодо його зміни;

– охарактеризовано та на конкретних прикладах продемонстровано проблематику забезпечення таких складових конституційного принципу верховенства права як правова визначеність та прогнозованість в частині кваліфікації певної поведінки як антиконкурентних узгоджених дій в Україні, а в частині існуючої дозвільної системи на узгоджені дії – також ефективності та домірності регулювання, сформовано авторські пропозиції щодо вирішення виявленої проблематики шляхом вилучення ч. 3 ст. 6 із Закону України «Про захист економічної конкуренції», ліквідації дозвільної системи на узгоджені дії та запровадження системи самооцінки суб'єктів господарювання в частині антиконкурентних узгоджених дій за прикладом ЄС, окреслено напрями змін до законодавства та правозастосовної практики для імплементації цих пропозицій;

– охарактеризовано та на конкретних прикладах продемонстровано проблематику забезпечення таких складових конституційного принципу верховенства права як правова визначеність та прогнозованість в частині кваліфікації певної поведінки як зловживання монополієм (домінуючим)

становищем в Україні, сформовано авторські пропозиції щодо усунення виявленої проблематики шляхом наближення законодавчих визначень монопольного (домінуючого) становища та зловживання ним, наведених в Законі України «Про захист економічної конкуренції», до визначень, які застосовуються в ЄС, супутніх змін до законодавства та правозастосовної практики;

– обґрунтовано доцільність пошуку альтернативних способів усунення правової невизначеності, яку породжує специфіка конкуренційного законодавства, оскільки традиційні способи її усунення як-от чітке та однозначне формування правової норми видаються нереалістичними на практиці, обґрунтовано доцільність запозичення досвіду Європейської комісії та широкого застосування АМКУ актів «м'якого права» (рекомендаційних роз'яснень/методичних рекомендацій) для надання суб'єктам господарювання розуміння щодо правових та економічних підходів, які органи АМКУ використовуватимуть для доведення антиконкурентних узгоджених дій та зловживання монопольним (домінуючим) становищем, сформовано пропозиції щодо змістового наповнення цих актів «м'якого права» АМК;

– охарактеризовано та на конкретних прикладах продемонстровано проблеми розподілу повноважень між органами АМКУ та господарськими судами щодо встановлення порушень конкуренційного законодавства, обґрунтовано, що наявний стан справ, коли правозастосування замикається на органах АМКУ, а господарський суд не встановлює порушень вказаного законодавства безпосередньо (самостійно) в рамках приватно-правових спорів, ускладнює гарантований Конституцією ефективний та своєчасний судовий захист порушених прав та інтересів особи недотриманням конкуренційного законодавства іншою особою, може створювати проблеми доступу до правосуддя, та потребує реформатування на систему, в якій паралельно існують, ефективно працюють та поєднуються два типи правозастосування: (1) приватне, коли господарські суди встановлюють порушення конкуренційного законодавства безпосередньо в рамках приватно-правових спорів та залежно від цього застосовують способи судового захисту,

передбачені Цивільним, Господарським кодексами, іншими законами України, без здійснення каральних функцій; та (2) публічне, коли рішення щодо визнання порушення та призначення за нього покарання приймають органи АМКУ, а господарські суди контролюють правомірність цих рішень; запроповано можливі шляхи досягнення результату в пункті (1) вище: (i) в рамках чинного законодавчого поля, для чого сформульовано основні ідеї можливої правової позиції, або (ii) шляхом внесення змін до законодавства, які б одночасно забезпечили ефективність приватного правозастосування;

– обгрунтовано невідповідність наявної практики, коли органи АМК належним чином не мотивують свої рішення про накладення штрафів за порушення законодавства про захист економічної конкуренції, а господарські суди не контролюють правомірність, в тому числі, пропорційність, накладених штрафів, якщо ті не перевищують встановлені законодавством верхні межі, Конституції України, підходам ЄС та стандартам ЄСПЛ, сформульовано пропозиції щодо усунення виявленої проблематики шляхом внесення змін до законодавства та практики;

– обгрунтовано, що конституційний захист конкуренції є вужчим ніж той, який передбачений Законом України «Про захист економічної конкуренції» – перший поширюється на підприємницьку діяльність, другий – на господарську, тобто і на некомерційну, обгрунтовано доцільність після внесення до профільного конкурентного законодавства змін, спрямованих на чітке відмежування економічної та неекономічної діяльності відповідно до рекомендацій Європейської комісії, віддзеркалити ці зміни на рівні Конституції України, запроповано як до внесення таких змін рівень конституційно-правового захисту конкуренції можна зробити ідентичним за сферою охоплення до рівня захисту Закону України «Про захист економічної конкуренції», тобто поширити і на некомерційну діяльність, шляхом тлумачення другого речення ч. 3 ст. 42 Основного Закону.

Удосконалено порівняльні дослідження конституційного регулювання економічних питань в Україні та зарубіжних країнах шляхом їхнього доповнення комплексною характеристикою регулювання захисту конкуренції

в державах-членах ЄС; характеристику інституційного механізму державного захисту конкуренції в Україні шляхом її доповнення описом ролі та місця Конституційного Суду України в цьому механізмі, його практики, співвідношення повноважень органів АМКУ та господарських судів щодо встановлення порушень конкуренційного законодавства шляхом викладу актуальної судової практики; характеристику проблематики розгляду господарськими судами спорів щодо оскарження рішень органів АМКУ шляхом викладу актуальної судової практики інтерпретації співвідношення повноважень між господарськими судами та органами АМКУ в частині накладення штрафів; характеристику регулювання антиконкурентних узгоджених дій та зловживання домінуючим становищем в ЄС шляхом опису останніх змін в законодавстві та практиці ЄС; характеристику співвідношення повноважень між Європейською комісією та Судом ЄС в частині застосування конкуренційного законодавства ЄС, рівня контролю Судом ЄС за рішеннями Європейської комісії через призму Хартії основоположних прав Європейського Союзу та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, адміністративної практики Європейської комісії щодо накладення штрафів за порушення конкуренційного законодавства.

Подальшого розвитку отримали дослідження та виклад основних відмінностей між регулюванням і правозастосовною практикою щодо АУД та ЗМ(Д)С в Україні та ЄС; дослідження та виклад практики ЄСПЛ щодо конкуренційно-правових питань в частині вимог до судового перегляду рішень конкурентних відомств; дослідження та виклад суперечностей між різними законодавчими актами України в частині розподілу та співвідношення повноважень органів, залучених до захисту конкуренції в Україні; дослідження та виклад суперечностей між регулюванням недопустимої з точки зору конкуренції поведінки в різних українських законодавчих актах.

За результатами доповіді відбулася дискусія, під час якої Сус М.С. відповів на запитання присутніх на засіданні відділу щодо структури роботи, окремих положень та висновків дисертаційного дослідження. На всі запитання Сус М.С. надав обґрунтовані відповіді та пояснення.

КРУСЯН А.Р.: Михайле Сергійовичу, у мене є уточнююче питання щодо структури дисертації, яке я б хотіла для себе з'ясувати. Ваша дисертація складається з двох розділів, коли традиційно так склалося, виходячи із досвіду, можу собі дозволити сказати «традиційно», що дисертації складаються з трьох, а то й з чотирьох розділів. Підкажіть, будь ласка, з чого Ви виходили, коли з точки зору структури дисертації обрали варіант із двох розділів?

СУС М.С.: Дякую за запитання! При написанні роботи розглядалися різні варіанти її структурування. У результаті був обраний варіант з двох розділів, так як він був найбільш оптимальним з огляду на мету роботи та поставлені завдання з точки зору логічності та послідовності викладу матеріалу з-поміж інших можливих. При написанні роботи було поставлено завдання дослідити та розкрити зміст спеціальних положень Конституції України, які стосуються державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності, а саме, ч. 3 ст. 42, п. 12 ч. 1 ст. 85, п. 8 ч. 1 ст. 92, дослідити та охарактеризувати роль державного захисту конкуренції як складової конституційного регулювання економіки України; дослідити спеціальне конституційне регулювання захисту конкуренції в державах-членах ЄС, здійснити його порівняння з українським. Ці питання з огляду на те, що вони стосуються виключно конституційно-правового регулювання, було вирішено викласти в першому розділі. Іншим завданням дисертаційного дослідження було дослідити практичні проблеми реалізації конституційних засад державного захисту конкуренції на рівні нормативно-правового регулювання та правозастосовної практики в Україні з точки зору конституційного принципу верховенства права та інших конституційних положень в частині двох питань: проблематики відмежування правомірної з точки зору конкуренції поведінки від неправомірної на прикладі антиконкурентних узгоджених дій та зловживання монопольним (домінуючим) становищем та проблематики інституційного механізму державного захисту конкуренції в Україні в розрізі розподілу повноважень між органами, залученими до такого захисту, зокрема, між органами АМКУ та господарськими судами щодо встановлення порушень конкурентного законодавства, меж та рівня

контролю господарськими судами за рішеннями органів АМК про накладення штрафів. При дослідженні вказаних двох проблем було поставлено завдання дослідити релевантний досвід ЄС та сформулювати пропозиції щодо вирішення вказаної проблематики захисту конкуренції в Україні, виходячи із досвіду ЄС та зважаючи на практику ЄСПЛ. Для логічного та послідовного викладу матеріалу в частині проблематики було вирішено його викласти в одному розділі – розділі 2. У підрозділі 2.1. надається загальна характеристика законодавчого регулювання контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, контролю за узгодженими діями та концентрацією в Україні, та інституційного механізму державного захисту конкуренції в Україні. Розділ 2.1. є своєрідною вступною частиною по наступних підрозділах розділу 2. При написанні дисертації ставилося завдання дослідити практику КСУ щодо питань державного захисту конкуренції. Цю практику логічно було б використати при з'ясуванні змісту конституційних положень щодо державного захисту конкуренції. Тому частина практики КСУ та його позицій наводилася в підрозділі 1.1. при з'ясуванні змісту конституційних положень щодо державного захисту конкуренції та їхній інтерпретації, а та практика, яка у цьому підрозділі була непокрита, була винесена у підрозділ 2.1. при характеристиці ролі КСУ в інституційному механізмі державного захисту конкуренції. Підрозділ 2.2. присвячений вже відповідно проблематиці першого питання - відмежування правомірної з точки зору конкуренції поведінки від неправомірної на прикладі антиконкурентних узгоджених та зловживання монополієм (домінуючим) становищем та порівнянню як антиконкурентні узгоджені дії та зловживання домінуючим становищем регулюються в ЄС. Підрозділ 2.3. присвячений проблематиці другого питання – інституційного механізму державного захисту конкуренції в Україні в окреслених у завданнях межах та порівнянні як відповідні питання вирішуються в ЄС. В останньому підрозділі (2.4.) відповідно наводяться пропозиції щодо шляхів вирішення проблематики, описаної в підрозділі 2.2. та 2.3., та напрями удосконалення конституційно-правового регулювання захисту конкуренції в Україні. Обрана структура, на

мій погляд, є найбільш логічною та послідовною в частині викладу матеріалу з огляду на поставлені завдання порівняно з тими варіантами, які б могли бути при дробленні роботи на більшу кількість розділів.

КРУСЯН А.Р.: Дякую за відповідь, отже, зрозуміло - архітектоніка роботи обумовлена логікою Вашого дослідження. Маю ще таке питання. Ви зазначили у виступі, що досліджували досвід щодо захисту конкуренції ЄС. Підкажіть, будь ласка, чи при написанні роботи досліджувалося законодавство конкретних держав-членів ЄС чи тільки на рівні ЄС?

СУС М.С.: Дякую за запитання! Конституційно-правове регулювання щодо захисту конкуренції досліджувалося в розрізі конкретних держав-членів ЄС. У частині ж регулювання антиконкурентних узгоджених дій та зловживання домінуючим становищем та відповідної практики для цілей порівняння з українським регулюванням та практикою досліджувався досвід ЄС саме на загальносоюзному рівні. Такий підхід, з одного боку, був обумовлений обмеженнями щодо обсягу дисертації, а, з іншого, тим, що Україні як кандидату на вступ до ЄС найбільш актуальним в практичному плані є досвід регулювання захисту конкуренції та правозастосовної практики саме на загальносоюзному рівні, а не рівні окремих держав-членів ЄС, оскільки перед Україною ставляться вимоги до наближення українського конкурентного законодавства саме до загальносоюзного законодавства. При вступі до ЄС АМКУ та українські суди матимуть застосовувати ст. 101 та 102 ДФЄС, які відповідно встановлюють заборони антиконкурентних узгоджених дій та зловживання домінуючим становищем, напряму паралельно із застосуванням національного конкурентного законодавства. При цьому, законодавство ЄС встановлює специфічні вимоги щодо співвідношення застосування національними конкурентними відомствами та судами ст. 101 та 102 ДФЄС та національного законодавства з цих питань. Зокрема, при паралельному застосуванні ст. 101 ДФЄС та відповідного національного законодавства національні суди та конкурентні відомства мають будувати свою правозастосовну практику так, щоб застосування національного законодавства не суперечило практиці застосування ст. 101 ДФЄС на

Союзному рівні. У зв'язку з цим для України як потенційного члена ЄС найбільш актуальним є дослідження регулювання та практики застосування конкуренційного законодавства саме на рівні ЄС, на загальносоюзному рівні, а не на рівні окремих держав-членів ЄС. Тому досліджувалося саме законодавство та практика на загальносоюзному рівні.

ШЕМШУЧЕНКО Ю.С.: У мене є таке питання: як на конкуренції позначилася війна?

АНТОНОВ В.О.: У мене також питання з цього приводу. Я уважно передивився Вашу роботу і не знайшов дослідження, присвяченій цій тематиці. Наявність такого дослідження додало б роботі актуальності, так як вже більше двох років триває повномасштабне вторгнення, а його вплив на конкуренцію у роботі не розкривається.

СУС М.С.: Дякую за Ваші запитання! Питання впливу повномасштабного вторгнення на конкуренцію окремо не висвітлювалося в роботі, оскільки дослідження стосувалося правил захисту конкуренції в Україні та проблематиці їхньої реалізації. Правила захисту конкуренції в досліджуваному обсязі є універсальними, вони діяли до воєнного стану, діють під час воєнного стану та продовжуватимуть діяти після нього. У нас, до прикладу, як були заборони антиконкурентних узгоджених дій, які стосуються спотворення результатів торгів, чи зловживання монопольним (домінуючим) становищем до воєнного стану, так вони й продовжують діяти під час нього, так і будуть діяти після. Так як у дисертації фокус був на дослідженні наявної проблематики регулювання та правозастосовної практики в частині захисту конкуренції, тобто на певних загальних універсальних речах, дослідження та висновки, викладені у дисертації, актуальні й на час воєнного стану, оскільки останній не призвів до якихось змін до тих універсальних правил захисту конкуренції, які досліджувалися у роботі, які діяли до того.

КОСТЕЦЬКА Т.А.: У мене таке питання: робота називається «конституційні засади державного захисту конкуренції ... ». Ви це поняття у роботі не визначали і я розумію, що Ви не ставили собі це за мету. Підкажіть,

будь ласка, що у Вашому розумінні, є конституційними засадами державного захисту конкуренції?

СУС М.С.: Дякую за запитання! Я дійсно не наводив в роботі прямого визначення, що таке конституційні засади захисту конкуренції, так як це не входило в завдання дослідження. У дисертації з огляду на обмеження щодо її обсягу я фокусувався на практичних проблемах захисту конкуренції в Україні на рівні правового регулювання та правозастосовної практики з точки зору практичної реалізації конституційного принципу верховенства права та інших положень Конституції України та напрацюванні варіантів їх вирішення. Повертаючись до Вашого запитання, для мене конституційні засади державного захисту конкуренції по суті те ж, що і конституційне регулювання захисту конкуренції, оскільки Конституція закладає правові засади, базу, відповідно до яких функціонує Україна як держава. У зв'язку з цим у моєму розумінні, і цей підхід відображений у дисертації, спеціальні положення Конституції, які стосуються державного захисту конкуренції, а саме ч. 3 ст. 42, п. 12 ч. 1 ст. 85, п. 8 ч. 1 ст. 92, по суті і є конституційними засадами державного захисту конкуренції, оскільки вони закладають підвалини, відповідно до яких цей захист відбувається, які далі деталізуються та розвиваються на рівні законів та підзаконних нормативно-правових актів. Детальний аналіз змістового наповнення положень вказаних норм Конституції відповідно викладено у підрозділі 1.1., а їхнє співвідношення з іншими нормами Конституції економічної спрямованості та їхнє місце в конституційному регулюванні економічної системи України – в підрозділі 1.2. дисертації.

Після відповідей здобувача на запитання оголошено відгук наукового керівника Батанова О.М..

Сус М.С. повністю виконав освітньо-наукову програму Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України за спеціальністю 081 «Право».

Під час підготовки дисертації та виконання індивідуального плану Сус М.С. проявив себе старанним дослідником, відповідальним та

дисциплінованим аспірантом. Сус М.С. має належні наукові знання, достатні для продукування нових наукових та практично-прикладних ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі права та дослідницько-інноваційної діяльності, оволодів методологією наукової та педагогічної діяльності, а також провів власне самостійне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Освітня складова освітньо-наукової програми аспірантури виконана Сусом М.С. у повному обсязі.

Отже, Сус М.С. оволодів повною мірою професійними знаннями, має науковий і культурний кругозір, достатній для здобуття ступеня доктора філософії, зокрема шляхом засвоєння знань основних концепцій, теоретичних та практичних проблем, історії розвитку галузі науки за спеціальністю 081 «Право». Аспірант набув мовних компетентностей, достатніх для представлення власних наукових результатів іноземною мовою в усній та письмовій формах, а також для розуміння іншомовних наукових текстів. Окрім того, він оволодів універсальними навичками дослідника, зокрема методологією і методами наукового аналізу, усної та письмової презентації результатів дослідження, підготовкою та проведенням навчальних занять і проходження асистентської педагогічної практики.

Що стосується дисертації, актуальність теми дослідження, що обрана М. С. Сусом, не викликає сумнівів. Як свідчить вітчизняний та зарубіжний досвід, економічні фактори усе більше впливають як на життя людини й її соціальне і природне довкілля, так і на процеси формування демократичної державності в цілому, функціонування й організацію публічної влади. Сучасні суспільство і держава з метою свого оптимального та цивілізованого функціонування, об'єктивно вимагають наявності системи взаємопов'язаних ринків, що втягує у свій обіг не тільки звичайні товари і послуги, але і саму працю, продукти культурної та інтелектуальної діяльності тощо. Вплив «ефекту економіки» відчувається практично на всіх суспільних структурах та інститутах. Соціально-політичне життя суспільства та функціонування соціальної держави чимдалі більше концентрується навколо створення умов для динамічного фінансово-економічного розвитку.

Нові економічні виклики не лише для України й європейського континенту, а і Світу в цілому, виникли в умовах триваючої майже 10 років російсько-української війни. Попри це, вже сьогодні актуалізується питання щодо проведення системних заходів з повоєнного відновлення та розвитку України, який, зокрема, передбачатиме як інституційне й функціональне відновлення, насамперед, відбудову транспортної, медичної, соціальної, комунальної, виробничої інфраструктури та житла, інфраструктури енергетики, зв'язку, військової інфраструктури і військово-промислового комплексу, структурну модернізацію та перезапуск економіки, заходи з подолання безробіття, підтримки сімей з дітьми, вразливих верств населення, осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок війни, відновлення та збереження об'єктів культурної спадщини, так і визначення та напрацювання пропозицій щодо пріоритетних реформ, прийняття та реалізація яких є необхідними у воєнний і післявоєнний періоди. Насамперед йдеться про підготовку стратегічних ініціатив щодо посилення ролі конституційного регулювання відповідних процесів. Багато у чому прогрес у вирішенні відповідних проблем залежить від змісту, якості, функціональності так званого економічного блоку Конституції.

Сучасні дослідження доводять, що взаємодія держави, права та економіки набуває особливої значимості у періоди радикальних соціально-економічних і суспільно-політичних перетворень. Про це свідчить досвід так званих нових індустріальних країн, де перехід до ринкової економіки та її стрімкий розвиток відбулися за самої активної участі та підтримці держави. Фундаментальні перетворення в економіко-правовій сфері постсоціалістичних держав із усією визначеністю порушують питання щодо необхідності кардинального перегляду функціональної ролі держави в процесах життєзабезпечення суспільства.

Аналіз зарубіжного досвіду свідчить, що успішний розвиток економіки залежить від досконалості механізму конституційно-правового регулювання господарсько-економічних відносин, а також визначення місця і ролі держави в управлінні економічними процесами. Особливою важливою є роль прямого

конституційного регулювання економічних відносин, у тому числі й інституту державного захисту конкуренції в Україні, його місця та значення в конституційному регулюванні економіки. Актуальними ці проблеми є як з точки зору сутності та змісту конституційного регулювання захисту конкуренції в Україні, так і у фокусі відповідного досвіду держав-членів ЄС.

Ці та інші фактори обумовлюють необхідність концептуального аналізу економічного виміру конституційного права та Конституції України в цілому, так і дослідження конституційних засад державного захисту конкуренції в Україні, проблематики їх реалізації на рівні правового регулювання та правозастосовної практики в контексті досвіду Європейського Союзу.

Дисертаційне дослідження М. С. Суса відкликається на ці та інші складні зловідомі проблеми у даній сфері конституційного забезпечення економічних відносин та процесів, що свідчить про його актуальність як з точки зору конституційної теорії, так і практики правореалізації.

Безумовним досягненням дисертанта є розгляд концептуальних та прикладних проблем конституційного забезпечення державного захисту конкуренції в Україні у контексті досвіду Європейського Союзу, серед яких, зокрема:

- розкрито зміст спеціальних положень Конституції України, які стосуються державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності, а саме, ч. 3 ст. 42, п. 12 ч. 1 ст. 85, п. 8 ч. 1 ст. 92;

- досліджено практику Конституційного Суду України щодо питань, пов'язаних із державним захистом конкуренції в Україні;

- охарактеризовано роль державного захисту конкуренції як складової конституційного регулювання економіки України, в межах чого окреслено як цей захист співвідноситься з іншими положеннями Конституції економічної спрямованості, зокрема, тими, які стосуються права на підприємницьку діяльність, права власності, а також захисту прав споживачів;

- досліджено спеціальне конституційне регулювання захисту конкуренції в державах-членах ЄС;

- надано загальну характеристику законодавчому регулюванню державного захисту конкуренції в Україні та інституційному механізму його забезпечення, в частині таких блоків як контроль за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, контролю за узгодженими діями та концентрацією;

- досліджено проблематику державного захисту конкуренції в Україні в аспекті відмежування правомірної поведінки від неправомірної та домірності регулювання в частині контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції в Україні з точки зору конституційного принципу верховенства права;

- досліджено проблематику забезпечення принципу верховенства права та інших положень Конституції в частині інституційного механізму державного захисту конкуренції в Україні в розрізі розподілу повноважень між органами, залученими до такого захисту, зокрема, між органами Антимонопольного комітету та господарськими судами щодо встановлення порушень конкурентного законодавства через призму практики Європейського суду з прав людини;

- розглянуто тенденції розвитку конституційного регулювання державного захисту конкуренції в Україні у світлі європейського досвіду тощо.

Висновки, які робить дисертант, мають важливе теоретичне та прагматичне значення для подальшого розвитку науки конституційного права, насамперед теоретичних проблем конституційної економіки та практики конституційного забезпечення державного захисту конкуренції в Україні у контексті досвіду Європейського Союзу. Вони є науково обґрунтованими та мають важливе значення для практики правокористування та правореалізації у сфері конституційного забезпечення прав людини у сфері підприємницької діяльності.

В процесі написання дисертації автором використано арсенал методів наукового пізнання, що характеризує М. С. Суса як вмілого та талановитого дослідника, який може розглядати та аналізувати вельми складні питання,

співвідносити їх з загальним контекстом розвитку права, держави, суспільства та економіки, робити відповідні узагальнення, які мають високий якісний потенціал.

Багато положень дослідження мають високий прагматичний потенціал, будучи спрямованими на реформування чинного конкурентного законодавства та законодавства про права людини на підприємницьку діяльність, його якісне зростання, підвищення рівня нормативно-правового регулювання та забезпечення стабільного та прогнозованого здійснення антимонопольної діяльності. Автор переконливо демонструє, що ключовою передумовою успішної ринкової економіки є свобода підприємницької діяльності та вільна й неспотворена економічна конкуренція. Належне забезпечення умов для такої конкуренції на українських ринках було, є і залишатиметься необхідною передумовою для ефективного функціонування економіки. З іншого боку вибір України щодо інтеграції в ЄС та його конституційна невідворотність ставить перед Україною низку викликів щодо приведення законодавства та практики його застосування у відповідність до стандартів ЄС, органічного входження в правовий та економічний порядок ЄС. Базовою засадою функціонування ЄС є внутрішній ринок без внутрішніх кордонів із свободою руху людей, капіталів, товарів та послуг. Ключовим принципом функціонування цього ринку є вільна та неспотворена конкуренція, яка підлягає комплексному правовому захисту. Наближення конкурентного законодавства та практики його застосування до підходів ЄС є однією з передумов успішного входження України в ЄС, плавної інтеграції в нього.

Вважаю, що здобувач ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право) М. С. Сус є сформованим, серйозним та сміливим дослідником конституційно-правової проблематики, спеціалістом у дослідженні актуальних та складних проблем конституційного забезпечення державного захисту конкуренції в Україні у контексті досвіду Європейського Союзу, прав людини у цілому та права на підприємницьку діяльність, зокрема.

Виконане М. С. Сусом дисертаційне дослідження є новим якісним внеском у сучасну конституційно-правову доктрину України.

На мій погляд, дисертація М. С. Суса на тему «Конституційні засади державного захисту конкуренції в Україні у контексті досвіду Європейського Союзу» є завершеним науковим дослідженням, що вирішує складну теоретичну проблему.

Вважаю, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, а також за оформленням дисертація «Конституційні засади державного захисту конкуренції в Україні у контексті досвіду Європейського Союзу» відповідає усім вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право), а її автор Сус Михайло Сергійович заслуговує на присвоєння ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право).

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

КРУСЯН А.Р. акцентувала на актуальності теми дисертаційного дослідження, зокрема, з огляду на загальний контекст необхідності наближення українського законодавства до законодавства ЄС у зв'язку з євроінтеграційним рухом України. Відзначила глибокі знання автором досліджуваної тематики та її ґрунтовне викладення у дисертації, наведення у роботі обґрунтованих висновків та пропозицій, вміння їх цікаво презентувати, наукову новизну дослідження.

Висновок: дисертація Суса М.С на тему: «Конституційні засади державного захисту конкуренції в Україні у контексті досвіду Європейського Союзу» відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій, та може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для попереднього розгляду і захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

АНТОНОВ В.О. відзначив, що дисертація містить ґрунтовне та комплексне дослідження, вказує на володіння дисертантом глибокими

знаннями у складній темі захисту конкуренції, містить науково обґрунтовані висновки та пропозиції, наукову новизну

Висновок: дисертація Суса М.С на тему: «Конституційні засади державного захисту конкуренції в Україні у контексті досвіду Європейського Союзу» відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій, та може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для попереднього розгляду і захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

КОСТЕЦЬКА Т.А. зауважила, що дисертація, як і виступ демонструє глибокі знання дисертанта у досліджуваній тематиці, сама робота містить обґрунтовані висновки та пропозиції, комплексне дослідження проблематики захисту конкуренції в Україні

Висновок: дисертація Суса М.С на тему: «Конституційні засади державного захисту конкуренції в Україні у контексті досвіду Європейського Союзу» відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій, та може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для попереднього розгляду і захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

ОМЕЛЬЧЕНКО Н.Л. відзначила, що автор глибоко розуміє досліджувану тематику, цікаво подає матеріал як у дисертації, так як у виступі. Дисертація є

комплексним дослідженням, яке характеризується науковою новизною, містить обґрунтовані висновки та пропозиції, має наукову та практичну значущість

Висновок: дисертація Суса М.С на тему: «Конституційні засади державного захисту конкуренції в Україні у контексті досвіду Європейського Союзу» відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій, та може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для попереднього розгляду і захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Головуючий на засіданні **ШЕМШУЧЕНКО Ю.С.** відзначив актуальність теми дослідження та ґрунтовність й комплексність проведеного дослідження. Звернув увагу, що автор глибоко володіє матеріалом, робота містить обґрунтовані висновки та пропозиції зі складної тематики. Зазначив, що дисертація на його пам'яті є першим дослідженням із тематики захисту конкуренції, яке мало місце на відділі конституційного права та місцевого самоврядування Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України. Робота має наукову новизну та практичну значущість, зокрема, містить низку обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення українського законодавства та практики правозастосування в частині захисту конкуренції та їхнього наближення до підходів ЄС.

Висновок: дисертація Суса М.С. на тему: «Конституційні засади державного захисту конкуренції в Україні у контексті досвіду Європейського Союзу» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44; вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом МОН України від 12.01.2017 № 40, та може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для попереднього розгляду і захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Запропоновано проголосувати за такий висновок по дисертації.

ВИСНОВОК

Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Суса Михайла Сергійовича на тему: «Конституційні засади державного захисту конкуренції в Україні у контексті досвіду Європейського Союзу», поданої на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Обґрунтування вибору теми дослідження. Наукова та практична актуальність дослідження конституційних засад державного захисту конкуренції в Україні¹ та проблематики їхньої реалізації на рівні законодавчого регулювання та правозастосовної практики в контексті досвіду Європейського Союзу (далі – «ЄС» або «Союз») обумовлюється з одного боку тим, що перед Україною, яка стала на шлях розбудови ринкової економіки, стоїть задача досягнути ефективного функціонування ринків та економічного благополуччя. Ключовою передумовою успішної ринкової економіки є свобода підприємницької діяльності та вільна й неспотворена економічна конкуренція. Належне забезпечення умов для такої конкуренції на українських ринках було, є і залишатиметься необхідною передумовою для ефективного функціонування української економіки. З іншого боку вибір України щодо інтеграції в ЄС та його конституційна невідворотність ставить перед Україною низку викликів щодо приведення законодавства та практики його застосування у відповідність до підходів ЄС, органічного входження в правовий та економічний порядок ЄС. Базовою засадою функціонування ЄС є внутрішній ринок без внутрішніх кордонів із свободою руху людей, капіталів, товарів та послуг. Ключовим принципом функціонування цього ринку є вільна та неспотворена конкуренція, яка підлягає комплексному правовому захисту. Наближення українського конкурентного законодавства та практики його застосування до підходів ЄС є однією з передумов успішного входження України в ЄС, плавної інтеграції в нього.

Згідно з дослідженням, проведеним Антимонопольним комітетом України (далі – «АМК») у 2019 році, неефективна система захисту конкуренції в Україні призводить до щорічних втрат економіки України від конкурентних порушень на рівні 20% ВВП. Хоч українське конкурентне законодавство є доволі розробленим, воно, як і практика його застосування, викликали та продовжують викликати критичні зауваження в наукових та практичних колах, з боку міжнародних партнерів, серед яких, зокрема, можна виділити аналітичний звіт Європейської комісії (далі – «ЄК» або «Комісія») від 02.02.2023 щодо наближення Україною свого законодавства до *acquis* ЄС (далі – «Аналітичний звіт ЄК»). Аналіз поглядів вітчизняних науковців та практиків, українського законодавства, правозастосовної практики вказує, що значна кількість проблем правового регулювання захисту конкуренції в Україні та практики правозастосування зачіпають конституційно-правові аспекти, зокрема, забезпечення належної практичної реалізації принципу верховенства права.

---

¹ Значення термінів, які використовуються в цьому висновку: (1) «законодавство про захист економічної конкуренції» (також «ЗпЗЕК») застосовується у значенні, наданому йому Законом України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 (далі – «Закон»); (2) «антимонопольно-конкурентне законодавство» вживається у конкретному значенні, наданому йому в Господарському кодексі України від 16.01.2003 (далі – «ГК»); (3) «конституційні положення щодо державного захисту конкуренції» використовується для позначення положень ч. 3 ст. 42, п. 12 ч. 1 ст. 85, п. 8 ч. 1 ст. 92 Конституції України (далі також – «Конституція» або «Основний Закон»), (4) «конкурентне законодавство» в контексті України використовується для загального позначення українського законодавства, яке стосується питань захисту конкуренції та включає в себе законодавство про захист економічної конкуренції та антимонопольно-конкурентне законодавство; (5) «конкурентне законодавство» в контексті ЄС включає в себе всі нормативно-правові акти, які стосуються встановлення правил конкуренції в ЄС на наднаціональному рівні.

Забезпечення умов для ефективної економічної конкуренції є актуальним за воєнного стану, так і набуде особливої актуальності під час післявоєнної відбудови. Тому робота з удосконалення українського конкурентного законодавства ведеться навіть під час воєнного стану. Зокрема, нещодавно прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України» № 3295-IX від 09.08.2023 (далі – «Закон 3295-IX»), який набере чинності з 01.01.2024, дає початок реформі конкурентного законодавства України та позиціонується як такий, що значно наближує українське законодавство до *acquis* ЄС. Хоч окремі положення цього закону можуть сприйматися позитивно, він не усуває системних проблем системи захисту конкуренції в Україні. У зв'язку з цим теоретичну та прикладну значущість має виявлення основних проблем, які залишаються, порівняння із тим як вони вирішуються в ЄС та формування пропозицій щодо удосконалення української системи та її наближення до підходів ЄС.

Захист конкуренції в Україні винесено на рівень Основного Закону, чим закладено його конституційні засади. В силу статті 8 Конституції від врегулювання питання захисту конкуренції на рівні Конституції багато в чому залежить адекватність його реалізації на рівні нормативно-правових актів нижчої юридичної сили. Тому дослідження проблем захисту конкуренції в Україні доцільно починати з Основного Закону, а для цього потрібно з'ясувати змістове наповнення спеціальних положень Конституції щодо захисту конкуренції та як вони співвідносяться з іншими положеннями Конституції економічної спрямованості, дослідити релевантну практику Конституційного Суду України (далі – «КСУ») щодо захисту конкуренції. Для оцінки чи є українське конституційне регулювання державного захисту конкуренції достатнім, ефективним, чи є проблеми в ньому та як воно може бути вдосконалене доцільно дослідити як подібні питання врегульовуються в зарубіжних країнах. У силу євроінтеграційного руху України найбільш актуальним є дослідження конституційного регулювання захисту конкуренції в державах-членах ЄС та оцінка того, чи враховує українське конституційне регулювання кращі практики цих держав. Вказані питання у вітчизняній конституційно-правовій науці недостатньо розкриті, що зумовлює актуальність проведення відповідного комплексного дослідження.

Конституційні положення щодо державного захисту конкуренції були розвинуті в низці законів та підзаконних актів, певні питання захисту конкуренції також є предметом регулювання міжнародних договорів, стороною яких є Україна. Сучасна українська система державного захисту конкуренції включає в себе низку блоків, основними з яких є (i) контроль за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, (ii) контроль за узгодженими діями (далі також – «УД»), (iii) контроль за концентрацією; (iv) регулювання природних монополій; (v) моніторинг державної допомоги та контроль за її допустимістю для конкуренції. Ці блоки мають свої окремі регулювання, інституційний механізм забезпечення, та проблематику. Дослідити особливості та проблематику всіх цих блоків в рамках

дисертаційного дослідження є неможливим, що зумовлює необхідність визначення пріоритетів.

З огляду на основний предмет дослідження конституційного права – забезпечення умов аби держава свавільно не втручалася в права та свободи людини, найбільший інтерес становить перший з вказаних блоків – контроль за дотриманням ЗпЗЕК, в рамках якого органи АМК встановлюють порушення вказаного законодавства та притягують за них до відповідальності, оскільки саме цей блок пов'язаний з найбільшими ризиками невиправданого та непропорційного втручання публічної адміністрації в підприємницьку діяльність суб'єктів господарювання (суб'єкт(-и) господарювання далі також – «СГ»), інші конституційні права та свободи з огляду на значні штрафні санкції та інші негативні заходи, які можуть бути застосовані органами АМК.

Найбільш небезпечними для конкуренції порушеннями вважаються антиконкурентні узгоджені дії (далі також – «АУД») та зловживання монопольним (домінуючим) становищем (далі також – «ЗМ(Д)С»). В усьому світі вони є фокусом конкурентних відомств. В ЄС система антитрасту побудована розслідуваннях саме цих двох порушень, які згідно з статтями 101 та 102 Договору про функціонування Європейського Союзу (далі – «ДФЄС») вважаються недопустимими. АУД та ЗМ(Д)С є основним пріоритетом і АМК, що видно, зокрема, з його звітів за 2021 та 2022 роки. За ці два порушення передбачено найсуворіші санкції з-поміж усіх порушень конкурентного законодавства України. Тому найбільший інтерес становить дослідження проблем встановлення та притягнення до відповідальності саме за АУД та ЗМ(Д)С. Аби ці проблеми розкрити та сформулювати виважені пропозиції щодо їх вирішення доцільним є дослідження регулювання контролю за узгодженими діями та концентрацією в Україні.

З огляду на значні санкції, які органи АМК можуть накладати за порушення ЗпЗЕК, в першу чергу, АУД та ЗМ(Д)С, на перший план виходить забезпечення адекватності та домірності (пропорційності) правового регулювання, передбачуваності правозастосування, що є складовими конституційного принципу верховенства права. Навіть побіжний огляд позицій науковців, експертного середовища та правозастосовної практики вказує, що з цим в Україні існують проблеми, що зумовлює потребу в їхньому дослідженні та напрацюванні варіантів вирішення із врахуванням підходів ЄС. При цьому найбільший інтерес становить дослідження законодавства та практики ЄС щодо антиконкурентних узгоджених дій та зловживання домінуючим становищем саме на загальносоюзному рівні, оскільки при вступі України в ЄС АМК та національні суди будуть наділені повноваженням застосовувати статті 101 та 102 ДФЄС та мають інтегруватися в специфічний порядок їхнього застосування паралельно із застосуванням національного законодавства.

Так як одним з основних запобіжників від свавільного втручання органів влади в права та свободи людини та передумовою ефективності правозастосування є чітке врегулювання повноважень органів влади та виважений розподіл повноважень між ними, актуальним є дослідження інституційного механізму захисту конкуренції в Україні, під яким в рамках

цієї роботи розуміється система органів, залучених до цього захисту, їхніх повноважень та обсягу залучення до вказаного захисту, дослідження проблематики в цій частині та напрацювання шляхів її вирішення.

У силу широких повноважень та значної дискреційності при їх реалізації, якими наділені органи АМК при контролі за дотриманням ЗпЗЕК, основним стримувачем їхньої сваволі є суд. Надзвичайно важливим в цьому ключі є контроль судів за рішеннями органів АМК про накладення штрафів за порушення конкурентного законодавства. Навіть побіжний огляд практики вказує, що цей контроль фактично не відбувається, коли розмір штрафу не перевищує встановлені законодавством межі. Такий стан речей потребує осмислення з точки зору відповідності Конституції та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 (далі – «Конвенція»). У силу євроінтеграційного руху України актуальним є також вивчення як подібні питання вирішуються в ЄС. Іншим питанням, яке недостатньо розкрито у вітчизняній науковій літературі та яке потребує дослідження, є проблематика розподілу повноважень між органами АМК та господарськими судами в частині встановлення порушень конкурентного законодавства, оцінка цієї проблематики через призму Конституції та напрацювання шляхів її вирішення.

Попри підвищений інтерес вітчизняних науковців до питань захисту конкуренції в Україні, на цьому питанні переважно фокусуються вчені у сфері господарського та адміністративного права (Ю. В. Головка, О. П. Бакалінська, Н. М. Корчак, С. В. Шкляр та ін.), та міжнародного права, серед яких, зокрема, можна виділити праці К. В. Смирнової, присвячені дослідженню системи захисту конкуренції в ЄС, праці Л. Г. Фалалєєвої, присвячені дослідженню захисту основоположних прав в ЄС, в тому числі, під застосування конкурентного законодавства. Щодо дослідників у сфері конституційного права, незважаючи на інтерес до конституційної економіки, окремим питанням якої присвячені праці О. В. Батанова, Р. А. Джабраїлова, В. М. Кампо, Р. О. Коваленка, Р. Ю. Кеменяш, О. В. Приходько, М. В. Савчина та ін., тематика конституційних засад державного захисту конкуренції в Україні та проблематики їх реалізації на практиці загалом та в контексті досвіду ЄС зокрема у вітчизняній науці конституційного права є недостатньо розкритою та зачіпається радше побіжно, хоча останнім часом і починає спостерігатися увага вчених-конституціоналістів до окремих питань цієї тематики (М. В. Савчин, В. А. Шатіло). Комплексні конституційно-правові дослідження, орієнтовані саме на державний захист конкуренції, на рівні дисертаційних досліджень наразі відсутні, що зумовлює наукову та практичну актуальність проведення цього дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертація виконана в межах планових науково-дослідних тем Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України: «Конституційно-правові проблеми сучасного унітаризму: вітчизняний та зарубіжний досвід» (номер державної реєстрації РК 0118U100391), «Парламентаризм в Україні: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку» (номер державної реєстрації РК 0112U105261).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження конституційних засад державного захисту конкуренції в Україні, порівняння конституційного регулювання питань захисту конкуренції в Україні з регулюванням в державах-членах ЄС, виявлення та характеристика проблематики реалізації конституційних засад державного захисту конкуренції в Україні на рівні правового регулювання та правозастосування, розробка пропозицій щодо її вирішення в контексті досвіду ЄС.

Відповідно до поставленої мети визначено коло таких завдань:

(1) дослідити та розкрити зміст спеціальних положень Конституції України, які стосуються державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності, а саме, ч. 3 ст. 42, п. 12 ч. 1 ст. 85, п. 8 ч. 1 ст. 92;

(2) дослідити та охарактеризувати практику КСУ щодо питань, пов'язаних із державним захистом конкуренції в Україні;

(3) дослідити та охарактеризувати роль державного захисту конкуренції як складової конституційного регулювання економіки України, в межах чого окреслити як цей захист співвідноситься з іншими положеннями Конституції економічної спрямованості, зокрема, тими, які стосуються права на підприємницьку діяльність, права власності, а також захисту прав споживачів;

(4) дослідити спеціальне конституційне регулювання захисту конкуренції в державах-членах ЄС, здійснити його порівняння з українським, сформулювати висновки чи враховує українське регулювання кращі практики держав-членів ЄС;

(5) надати загальну характеристику законодавчому регулюванню державного захисту конкуренції в Україні та інституційному механізму його забезпечення, в частині таких блоків як контроль за дотриманням ЗпЗЕК, контролю за узгодженими діями та концентрацією;

(6) дослідити та розкрити проблематику державного захисту конкуренції в Україні в аспекті відмежування правомірної поведінки від неправомірної та домірності регулювання в частині контролю за дотриманням ЗпЗЕК в Україні на прикладі АУД та ЗМ(Д)С на рівні законодавчого регулювання та правозастосовної практики з точки зору конституційного принципу верховенства права, здійснити порівняння законодавчого регулювання та правозастосовної практики в частині АУД та ЗМ(Д)С в Україні з підходами в ЄС на загальносоюзному рівні;

(7) дослідити та розкрити проблематику забезпечення принципу верховенства права та інших положень Конституції в частині інституційного механізму державного захисту конкуренції в Україні в розрізі розподілу повноважень між органами, залученими до такого захисту, зокрема, між органами АМК та господарськими судами щодо встановлення порушень конкуренційного законодавства, меж та рівня контролю господарськими судами за рішеннями органів АМК про накладення штрафів, оцінити останнє через призму практики Європейського суду з прав людини (далі – «ЄСПЛ»), дослідити підходи до контролю Судом Справедливості Європейського Союзу (далі – «Суд ЄС») за рішеннями ЄК про накладення штрафів за порушення конкуренційного законодавства ЄС;

(8) сформувати пропозиції щодо можливого вирішення проблематики, зазначеної у пунктах 6-7 вище, на основі аналізу досвіду ЄС та практики ЄСПЛ;

(9) визначити чи потребує конституційне регулювання державного захисту конкуренції в Україні вдосконалення, окреслити можливі його напрями за доцільності.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають в ході державного захисту конкуренції.

Предметом дослідження є конституційні засади державного захисту конкуренції в Україні в контексті досвіду ЄС.

Методи дослідження. Аби комплексно розкрити досліджувану тематику з огляду на поставлену мету та завдання було застосовано сукупність філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціально-наукових методів.

Застосування діалектичного методу дало можливість дослідити конституційне, законодавче регулювання та правозастосовну практику щодо державного захисту конкуренції в Україні у розвитку, взаємозв'язку та суперечності та виходячи з цього сформувати пропозиції щодо їхнього удосконалення. Застосування діалектичного методу в тій чи іншій мірі притаманне всім розділам цієї роботи, найбільш - підрозділу 2.4. при формуванні пропозицій щодо удосконалення українського законодавчого регулювання захисту конкуренції та правозастосовної практики. За допомогою порівняльного методу здійснювалося співставлення положень Конституції та законів України (підрозділи 1.1., 1.2., 2.4.), українських законів у сфері захисту конкуренції між собою (підрозділи 1.1., 1.2., 2.1.-2.3.), підходів зарубіжних вчених до співвідношення захисту конкуренції із захистом прав споживачів (підрозділ 1.2.), українського конституційного регулювання захисту конкуренції з відповідним регулюванням в державах-членах ЄС (підрозділ 1.3.), українського законодавчого регулювання та правозастосовної практики у сфері захисту конкуренції з підходами в ЄС (підрозділи 2.2-2.4.), контролю господарськими судами за рішеннями органів АМК зі стандартами ЄСПЛ (підрозділ 2.3.), що дало змогу з'ясувати та сформувати у згаданих вище підрозділах бачення щодо змістового наповнення досліджуваних конституційних та законодавчих положень, врахування конституційним регулюванням захисту конкуренції в Україні підходів держав-членів ЄС, відмінностей між законодавчим регулюванням та правозастосовною практикою щодо захисту конкуренції в Україні з підходами в ЄС та стандартами ЄСПЛ та на основі цього сформувати пропозиції щодо удосконалення конституційного, законодавчого регулювання та правозастосовної практики щодо захисту конкуренції в Україні таким чином, щоб наблизити їх до підходів ЄС та стандартів ЄСПЛ. Історичний метод використовувався для з'ясування змістового наповнення конституційних положень щодо державного захисту конкуренції шляхом дослідження наявного конкуренційного законодавства до прийняття Конституції, розвитку цього законодавства після її прийняття (підрозділ 1.1.), розвитку конституційної юриспруденції КСУ (підрозділи 1.1. та 2.1.), розвитку українського конкуренційного законодавства та впливу на нього підходів ЄС

та євроінтеграційного руху України (підрозділ 2.1.), розвитку законодавчого регулювання та практики застосування в ЄС (підрозділ 2.2.). Описані вище методи доповнені застосуванням таких загальнонаукових методів як аналіз, синтез, узагальнення (усі ці три методи в різній мірі та в різних комбінаціях притаманні усім підрозділам дослідження), функціональний (підрозділи 1.2., 2.1.-2.3), системно-структурний метод (підрозділи 1.1.-1.2., 2.1.-2.3), статистичний метод (підрозділи 2.2.-2.3.) та спеціальних наукових методів, таких як формально-юридичний, логіко-юридичний, лінгвістичний метод, які в різних поєднаннях між собою використовувалися для з'ясування змісту окремих положень законодавства, інтерпретації законодавства та правозастосовної практики, виокремлення їхніх особливостей, закономірностей, тенденцій та проблематики, формування пропозицій щодо її вирішення. Для оцінки впливу Закону № 3295-ІХ на виявлену проблематику державного захисту конкуренції та напрацювання пропозицій щодо її вирішення також застосовувався метод прогнозування та метод альтернатив (підрозділи 2.3 та 2.4.).

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є першим у вітчизняній конституційно-правовій науці комплексним дослідженням конституційних засад державного захисту конкуренції в Україні та державах-членах ЄС, проблематики реалізації українських конституційних засад захисту конкуренції на рівні правового регулювання та правозастосовної практики з точки зору дотримання принципу верховенства права та інших конституційних принципів та положень, порівняльного дослідження захисту конкуренції в Україні із підходами в ЄС, підходами ЄСПЛ, за результатами якого було виявлено системні проблеми захисту конкуренції в Україні з точки зору дотримання Конституції та напрацьовано можливі шляхи їхнього вирішення з урахуванням досвіду ЄС та практики ЄСПЛ.

Основна наукова новизна дослідження полягає в такому:

у перше:

– надано інтерпретацію змістового наповнення кожного спеціального положення Конституції України щодо державного захисту конкуренції, а саме, ч. 3 ст. 42, п. 12 ч. 1 ст. 85, п. 8 ч. 1 ст. 92, з урахуванням практики КСУ, сформульовано висновок, що об'єктом конституційно-правового захисту є процес змагання на території України між суб'єктами господарювання в отриманні та розподіленні ними прибутку з метою досягнення економічних та соціальних результатів через досягнення більшої ефективності господарювання завдяки власним правомірним досягненням;

– обґрунтовано доцільність розширеної інтерпретації недопустимості «неправомірного обмеження конкуренції» відповідно до ч. 3 ст. 42 Конституції як такого, що покриває усю можливу поведінку усіх можливих суб'єктів, які неправомірно посягають на ефективний конкурентний процес на території України, та відтак усі можливі порушення конкурентного законодавства, передбачені на рівні законів, не охоплені зловживанням монопольним становищем та недобросовісною конкуренцією;

– досліджено та охарактеризовано стан розвитку конституційної юриспруденції щодо державного захисту конкуренції за весь час існування

КСУ, виокремлено його ключові позиції щодо тлумачення конституційних положень щодо державного захисту конкуренції;

– обґрунтовано, що конституційні положення щодо державного захисту конкуренції та захисту прав споживачів, хоч і переслідують спільну ціль забезпечити добробут споживачів, та мають багато точок дотику, доцільно розглядати як положення, які мають різну спрямованість: метою першого є забезпечення умов для ефективної конкуренції на ринку і відтак непрямий захист споживачів, метою другого є, навпаки, прямий захист прав споживачів в рамках індивідуальних транзакцій, в які вони вступають;

– за результатами порівняльного дослідження конституцій України та держав-членів ЄС в частині регулювання питань захисту конкуренції сформовано висновки, що українське конституційне регулювання враховує кращі практики держав-членів ЄС, а в певних питаннях, зокрема, винесення на конституційний рівень АМК, є навіть більш прогресивним, обґрунтовано відсутність практичної доцільності переформатування положень Конституції з точки зору рецепції досвіду держав-членів ЄС щодо конституційного регулювання захисту конкуренції;

– обґрунтовано, що визначення «конкуренції», наведене в Законі та ГК, сприяє правовій невизначеності, порушенню логічної структури конкурентного законодавства, обґрунтовано доцільність видалення або зміни цього визначення, наведено пропозиції щодо його зміни;

– охарактеризовано та на конкретних прикладах продемонстровано проблематику забезпечення таких складових конституційного принципу верховенства права як правова визначеність та прогнозованість в частині кваліфікації певної поведінки як АУД в Україні, а в частині існуючої дозвільної системи на УД – також ефективності та домірності регулювання, сформовано авторські пропозиції щодо вирішення виявленої проблематики шляхом вилучення ч. 3 ст. 6 із Закону, ліквідації дозвільної системи на УД та запровадження системи самооцінки суб'єктів господарювання в частині АУД за прикладом ЄС, окреслено напрями змін до законодавства та правозастосовної практики для імплементації цих пропозицій;

– охарактеризовано та на конкретних прикладах продемонстровано проблематику забезпечення таких складових конституційного принципу верховенства права як правова визначеність та прогнозованість в частині кваліфікації певної поведінки як ЗМ(Д)С в Україні, сформовано авторські пропозиції щодо усунення виявленої проблематики шляхом наближення законодавчих визначень монопольного (домінуючого) становища та зловживання ним, наведених в Законі, до визначень, які застосовуються в ЄС, супутніх змін до законодавства та правозастосовної практики;

– обґрунтовано доцільність пошуку альтернативних способів усунення правової невизначеності, яку породжує специфіка конкурентного законодавства, оскільки традиційні способи її усунення як-от чітке та однозначне формування правової норми видаються нереалістичними на практиці, обґрунтовано доцільність запозичення досвіду ЄК та широкого застосування АМК актів «м'якого права» (рекомендаційних роз'яснень/методичних рекомендацій) для надання суб'єктам господарювання

розуміння щодо правових та економічних підходів, які органи АМК використовуватимуть для доведення АУД та ЗМ(Д)С, сформовано пропозиції щодо змістового наповнення цих актів «м'якого права» АМК;

– охарактеризовано та на конкретних прикладах продемонстровано проблеми розподілу повноважень між органами АМК та господарськими судами щодо встановлення порушень конкуренційного законодавства, обґрунтовано, що наявний стан справ, коли правозастосування замикається на органах АМК, а господарський суд не встановлює порушень вказаного законодавства безпосередньо (самостійно) в рамках приватно-правових спорів, ускладнює гарантований Конституцією ефективний та своєчасний судовий захист порушених прав та інтересів особи недотриманням конкуренційного законодавства іншою особою, може створювати проблеми доступу до правосуддя, та потребує реформатування на систему, в якій паралельно існують, ефективно працюють та поєднуються два типи правозастосування: (1) приватне, коли господарські суди встановлюють порушення конкуренційного законодавства безпосередньо в рамках приватно-правових спорів та залежно від цього застосовують способи судового захисту, передбачені Цивільним, Господарським кодексами, іншими законами, без здійснення каральних функцій; та (2) публічне, коли рішення щодо визнання порушення та призначення за нього покарання приймають органи АМК, а господарські суди контролюють правомірність цих рішень; запропоновано можливі шляхи досягнення результату в пункті (1) вище: (i) в рамках чинного законодавчого поля, для чого сформульовано основні ідеї можливої правової позиції, або (ii) шляхом внесення змін до законодавства, які б одночасно забезпечили ефективність приватного правозастосування;

– обґрунтовано невідповідність наявної практики, коли органи АМК належним чином не мотивують свої рішення про накладення штрафів за порушення ЗпЗЕК, а господарські суди не контролюють правомірність, в тому числі, пропорційність, накладених штрафів, якщо ті не перевищують встановлені законодавством верхні межі, Конституції, підходам ЄС та стандартам ЄСПЛ, сформульовано пропозиції щодо усунення виявленої проблематики шляхом внесення змін до законодавства та практики;

– обґрунтовано, що конституційний захист конкуренції є вужчим ніж той, який передбачений Законом – перший поширюється на підприємницьку діяльність, другий – на господарську, тобто і на некомерційну, обґрунтовано доцільність після внесення до профільного конкуренційного законодавства змін, спрямованих на чітке відмежування економічної та неекономічної діяльності відповідно до рекомендацій ЄК, віддзеркалити ці зміни на рівні Конституції, запропоновано як до внесення таких змін рівень конституційно-правового захисту конкуренції можна зробити ідентичним за сферою охоплення до рівня захисту Закону, тобто поширити і на некомерційну діяльність, шляхом тлумачення другого речення ч. 3 ст. 42 Основного Закону;

удосконалено:

– порівняльні дослідження конституційного регулювання економічних питань в Україні та зарубіжних країнах шляхом їхнього

доповнення комплексною характеристикою регулювання захисту конкуренції в державах-членах ЄС;

– характеристику інституційного механізму державного захисту конкуренції в Україні шляхом її доповнення описом ролі та місця КСУ в цьому механізмі, його практики, співвідношення повноважень органів АМК та господарських судів щодо встановлення порушень конкурентного законодавства шляхом викладу актуальної судової практики;

– характеристику проблематики розгляду господарськими судами спорів щодо оскарження рішень органів АМК шляхом викладу актуальної судової практики інтерпретації співвідношення повноважень між господарськими судами та органами АМК в частині накладення штрафів;

– характеристику регулювання антиконкурентних узгоджених дій та зловживання домінуючим становищем в ЄС шляхом опису останніх змін в законодавстві та практиці ЄС;

– характеристику співвідношення повноважень між ЄК та Судом ЄС в частині застосування конкурентного законодавства ЄС, рівня контролю Судом ЄС за рішеннями ЄК через призму Хартії основоположних прав Європейського Союзу та Конвенції, адміністративної практики ЄК щодо накладення штрафів за порушення конкурентного законодавства;

отримали подальшого розвитку:

– дослідження та виклад основних відмінностей між регулюванням і правозастосовною практикою щодо АУД та ЗМ(Д)С в Україні та ЄС;

– дослідження та виклад практики ЄСПЛ щодо конкурентно-правових питань в частині вимог до судового перегляду рішень конкурентних відомств;

– дослідження та виклад суперечностей між різними законодавчими актами України в частині розподілу та співвідношення повноважень органів, залучених до захисту конкуренції в Україні;

– дослідження та виклад суперечностей між регулюванням недопустимої з точки зору конкуренції поведінки в різних українських законодавчих актах.

Практичне значення отриманих результатів. Матеріали, висновки та пропозиції, які містяться в цій роботі, можуть бути використані в:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого дослідження питань, пов'язаних із проблематикою правового регулювання та правозастосовної практики в частині державного захисту конкуренції в Україні, порівняльних дослідженнях підходів щодо захисту конкуренції в Україні та в ЄС;

– *законотворчій діяльності* – для отримання розуміння існуючих проблем правового регулювання та правозастосовної практики щодо захисту конкуренції в Україні для напрацювання змін до законодавства, сформовані автором концептуальні пропозиції можна використовувати для вдосконалення конституційного та законодавчого регулювання захисту конкуренції в Україні;

– *правозастосовній діяльності* – інформацію, наведену в цьому дослідженні, можна використовувати в процесі застосування українського

конкурентного законодавства, наближення українського правозастосування до підходів ЄС;

– *навчальному процесі* – отримані результати дослідження можуть бути використані при складанні посібників, підручників та при викладанні курсів з навчальних дисциплін конституційного, господарського, господарсько-процесуального, адміністративного, міжнародного права у відповідній частині.

Особистий внесок здобувача. Дисертація відображає результати власного дослідження автора, його власне бачення проблематики досліджуваної теми, власні висновки та пропозиції, сформовані за результатами особистого та самостійного дослідження відповідної законодавчої, емпіричної та доктринальної бази. Ідеї та розробки, які належать співавторам, в дисертації не використовувалися.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення дисертації обговорювались на засіданні відділу конституційного права та місцевого самоврядування Інституту держави і права імені В.М.Корецького НАН України. Результати дослідження були апробовані на трьох науково-практичних конференціях: XIV Міжнародній науково-практичній конференції «Трансформація законодавства України в сучасних умовах» (м. Київ, 23.05.2023), міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку юридичної науки і практики в умовах воєнного стану та мирної розбудови» (м. Київ, 05.05.2023), IV Всеукраїнській науковій конференції «Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу» (м. Хмельницький, 17.04.2023), за результатами яких були опубліковані відповідно стаття у вітчизняному юридичному фаховому виданні та тези доповідей.

Публікації. Основні наукові результати дисертації відображено у шести наукових працях, серед яких три наукові статті, які опубліковані в юридичних фахових виданнях України, затверджених МОН України, одна наукова стаття – в іноземному фаховому виданні, та двоє тез доповідей за результатами міжнародної та всеукраїнської науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, перший з яких містить три, другий – чотири підрозділи, висновків, списку використаних джерел, додатку. Загальний обсяг дисертації становить 254 сторінки, з яких основний текст – 215 сторінок, список використаних джерел (276 найменувань) – 37 сторінок, додаток – дві сторінки.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Сус М.С. Окремі проблеми забезпечення конституційного принципу верховенства права у процесі контролю за зловживанням монопольним становищем. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 49-57. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.8>

2. Сус М.С. Окремі проблеми забезпечення конституційного принципу верховенства права при здійсненні контролю за антиконкурентними

узгодженими діями. *АЛЬМАНАХ ПРАВА. Трансформація законодавства України в сучасних умовах*. 2023. Випуск 14. С. 502-507. DOI: 10.33663/2524-017X-2023-14-502-507

3. Сус М.С. Конституційне регулювання державного захисту конкуренції в Україні та державах-членах Європейського Союзу: порівняльний аналіз. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 93-99. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.17>

4. Sus M. Practice of the Constitutional Court of Ukraine with respect to State Protection of Competition in Entrepreneurial Activities. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2023. No. 1. P. 172-181. URL: https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2023/06/Vishegrad_01_2023_FINAL.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Сус М.С. Конституційно-правові проблеми перегляду господарськими судами рішень органів Антимонопольного комітету України про накладення штрафів. *Актуальні питання розвитку юридичної науки і практики в умовах воєнного стану та мирної розбудови: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції: ел. збірник, м. Київ, 5 травня 2023 року*. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2023. С. 98-100.

6. Сус М.С. Практичні проблеми забезпечення верховенства права у процесі контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції. *Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу: збірник тез доповідей IV Всеукраїнської наукової конференції, м. Хмельницький, 17 квітня 2023 р.*. Хмельницький : ХНУ, 2023. С. 212-217.

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації *Суса Михайла Сергійовича на тему: «Конституційні засади державного захисту конкуренції в Україні у контексті досвіду Європейського Союзу»*.

2. Визнати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація М.С. Суса є фундаментальним науковим дослідженням з актуальних питань, характеризується єдністю змісту, містить результати, що мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Вищенаведене свідчить про особистий внесок здобувача у розвиток юридичної науки, зокрема доктрини вітчизняного конституційного права. Подане до захисту дисертаційне дослідження відповідає спеціальності 081 «Право», а також вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами й доповненнями), наказу МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами й доповненнями) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти,

наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами й доповненнями).

3. Рекомендувати дисертацію Суса Михайла Сергійовича на тему: «Конституційні засади державного захисту конкуренції в Україні у контексті досвіду Європейського Союзу» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» у разовій спеціалізованій вченій раді.

Результати голосування:

За – 6

Проти – немає

утримались – немає

Головуючий на засіданні:

**завідувач відділу конституційного
права та місцевого самоврядування
Інституту держави і права
імені В.М. Корецького НАН України,
д.ю.н., професор, академік НАН України**

